

Мошенець Д.М., здобувач кафедри
кримінального права НАВС

ПРАВО НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Для правильного розуміння сутності інституту необхідної оборони в Україні та врахування її особливостей в правозастосовчій практиці, необхідно здійснити аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн щодо права на необхідну оборону. В абсолютній більшості країн законодавство та судова практика вимагає, щоб посягання було протиправним, наявним, реальним, а дії того, хто обороняється – адекватними небезпеці. Допускається заподіяння шкоди тому, хто посягає, з метою захисту не тільки життя, здоров'я, але й майна, причому не тільки того, хто обороняється, але й третіх осіб. За загальним для всіх країн правилом під час реалізації необхідної оборони забороняється заподіяння шкоди третім особам. Та незважаючи на вищезазначену подібність, існує безліч розбіжностей у конструюванні кримінально-правових норм, які регламентують право на необхідну оборону.

У порівнянні з інститутом необхідної оборони, сформованим в англосаксонській системі права, в українському законодавстві інститут необхідної оборони розглядається більш систематизовано і зрозуміло. Однак деякі положення інституту необхідної оборони англосаксонської системи права можуть бути запозичені українським законодавцем, зокрема, положення, які визначають ситуації, в яких людина не повинна ухилятися і може заподіяти шкоду особі, яка посягає, у тому числі і смерть.

У зарубіжному законодавстві, яке регламентує право на необхідну оборону переважає перерахункова (казуальна) система визначення інтенсивної межі необхідної оборони, яка заснована на принципі співрозмірності. Цей принцип визначається у вигляді двох законодавчих форм його вираження: 1) за допомогою перерахункової казуальної системи;

і 2) за допомогою простої вказівки на певну співрозмірність будь-яких ознак захисту і посягання.

Часова межа необхідної оборони в сучасному зарубіжному законодавстві у більшості випадків установлюється в самому законі. Як правило, найбільше акцентується увага на початковому моменті захисту.

Специфічними у зарубіжному законодавстві є ознаки та форми визначення меж необхідної оборони. Так, Кримінальний кодекс ФРН не розкриває поняття перевищення меж необхідної оборони. У параграфі 33 розділу IV КК ФРН ідеться про те, що „якщо особа перевищує межі необхідної оборони через страх чи переляк, вона не підлягає покаранню”. Це положення більше стосується фізіологічного афекту у стані необхідної оборони. В результаті не здатності особою повною мірою усвідомлювати свої дії чи керувати ними заподіюється шкода, неспіврозмірна небезпеці посягання, що й призводить до перевищення меж необхідної оборони, внаслідок якого особа звільняється від відповідальності.

Загалом, проблема перевищення меж необхідної оборони у кримінальному праві зарубіжних країн є дискусійною. Кримінально-правова теорія розрізняє два види такого перевищення: невідповідність способів, засобів захисту небезпеці посягання та порушення принципу реальності посягання. Перевищення меж необхідної оборони у зарубіжних країнах є оціночною категорією, і вирішення цього питання при розгляді кожної конкретної справи належать до компетенції суду.

Незважаючи на вказані спірні аспекти, норми кримінального законодавства всіх держав єдині в тому, що право оборони є гарантом недоторканності громадян і потребує законодавчої стимуляції. Аналіз законодавства зарубіжних країн дозволяє дійти висновку, що необхідна оборона розглядається як діяльність суспільно корисна, вона є ефективним засобом попередження суспільно небезпечних діянь та відіграє важливу роль у вихованні громадян у дусі нетерпимості до будь-яких злочинних проявів.